

HİZB-UT TAHRİR: İDEOLOJİSİ, ÖRGÜTLENMESİ VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ

Prof. Dr. Hilmi Demir

Emre Gürbüz



HİZB-UT TAHRİR: İDEOLOJİSİ, ÖRGÜTLENMESİ VE TÜRKİYE’DEKİ FAALİYETLERİ

Prof. Dr. Hilmi Demir

TEPAV Ortadoğu ve Orta Asya Araştırmaları Enstitüsü (OAS) Direktörü

Emre Gürbüz

TEPAV Araştırmacısı

AĞUSTOS 2025

TEPAV OAS

Rapor No: 1

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazar(lar)ına aittir.
TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Giriş

Takiyuddin En Nebhani öncülüğünde 17.11.1952 tarihinde Ürdün’de kurulmuştur. Örgütün kurucusu Filistin asıllı Takiyuddin En Nebhani’nin 1977 yılında hayatını kaybetmiştir. Nebhani’nin ölümünün ardından Ebu Yusuf (K) Abdulkadim Zellum örgütün liderliğine getirilmiş, 17.03.2003 tarihinde sağlık sebepleri ile örgütün liderliğini Ata Ebu’l-Raşa’ta bırakmıştır. Hizb-ut Tahrir hâlihazırda, emir sıfatıyla Ebu Yasin (K) Ata Ebu’l-Raşa tarafından yönetilmektedir.¹

Örgüt, “Mukaddime (Anayasa Mukaddimesi veya Esbabı Mucibesi-Anayasanın Takdimi ve Gerekçesi)” ile örgütün kurucu lideri Takuyiddin En-Nebhani’nin yazmış olduğu "İslam Nizamı" isimli kitaplarını, sözde 2. Raşidi Hilafet Devleti adıyla kurmayı amaçladığı yapının anayasası olarak adlandırmaktadır.²

Hizb-ut Tahrir örgütü, Ürdün’de kurulmasının ardından onlarca ülkede faaliyet ve yapılanma imkânı bulmuştur. Orta Asya, Batı Avrupa ve bilhassa Endonezya’daki örgüt yapılanmaları başta olmak üzere hâlihazırda kırktan fazla ülkede örgütlenmiş durumdadır. Küresel anlamda faaliyet kapasitesi El Kaide’den dahi daha eskiye dayanır. Örgütün son yıllarda özellikle Gazze meselesini kullanarak Türkiye’yi hedef ülke konumuna getirdiği propaganda ve eylemlerinde Türkiye’yi, Atatürk’ü, Erdoğan’ı ve Hükümetini hedef aldığı görülmektedir.³ **Örgütün faaliyetleri en son olarak İngiltere ve Danimarka’da yasaklanmıştır.**⁴

Son zamanlarda Türkiye kamuoyunda Gazze’ye yönelik tepkileri ve sokak hareketlerini mobilize etmeyi başardı ve gündem oldu. Dini birçok grubu Gazze gündemiyle sokaklara çekmeyi başardı. Köklü Değişim Medya olarak bilinen ama aslında Hizb-ut Tahrir’e bağlı olan bu yapı gerçekte kimdir? Bu rapor örgütün tarihini, ideolojik temellerini, örgütlenme yapısını ve özellikle Türkiye’deki faaliyetlerini kapsamlı biçimde ele almaktadır. Köklü Değişim Medya adlı yayın grubu ile birlikte birçok İslami grubu harekete geçiren Hizb-ut Tahrir son olarak Ankara’da büyük bir Gazze mitingi yaparak dikkatleri üstüne çekmiştir. Bu yazıda Hizb-ut Tahrir örgütü mercek altına alarak ideolojisi, yapılanması ve Türkiye’deki faaliyetlerine odaklanılmıştır.

Tarihi

Hizb-ut Tahrir (HT), 1953’te, Filistinli hukukçu ve İslâm âlimi Takiyyuddin en-Nebhani tarafından Kudüs’te kurulmuştur. 1909 yılında İslam Hukuku alanında öğretmenlik yapan bir babanın oğlu olarak Kuzey Filistin’in İczim Köyü’nde dünyaya gelmiştir. 1940 yılı başlarında Mısır’a giden Nebhani, burada Ezher Üniversitesi’nde görev yaptı ve kısa sürede İhvan-ı Müslimin’in aktif bir üyesi hâline geldi. Hayfa’ya döndüğünde ise, Filistin’in bölünmesine kadar İhvan’ın yerel kolu içinde öncü bir rol üstlendi. 1952 yılının başlarında Nebhani, Kudüs’teki Müslüman Kardeşler kolundan üç siyasetçiyle birlikte örgütten ayrılarak

¹ Ahnaf, Mohammad Iqbal. “Hizbut Tahrir: Its Ideology and Theory for Collective Radicalization.” In Expressions of Radicalization, edited by Katharina Steiner and Andreas Önnersfors, 295–320. Cham: Springer, 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-65566-6_11.

² Aitkulova, Malika. “Hizb ut-Tahrir: Dreaming of Caliphate.” In Handbook of Islamic Sects and Movements, edited by Muhammad Afzal Upal and Carole M. Cusack, 403–418. Leiden: Brill, 2021. https://doi.org/10.1163/9789004435544_022

³ Bulut, Uzey. Hizb ut-Tahrir in Turkey Calls for Restoring the Caliphate. BESA Center Perspectives Paper No. 435. Ramat Gan: Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2017. <http://www.jstor.com/stable/resrep04400>.

⁴ McNeil-Willson, Richard. “The problems of banning Hizb ut-Tahrir Britain.” International Centre for Counter-Terrorism - ICCT, January 26, 2024. Accessed August 11, 2025. <https://icct.nl/publication/problems-banning-hizb-ut-tahrir-britain>; McNeil-Willson, Richard. “Counter-Terrorism and the Repression of Islamic Activism: Hizb ut-Tahrir in Britain and Denmark.” Journal of Contemporary European Studies 30, no. 2 (2022): 231-232. <https://doi.org/10.1080/14782804.2021.1989387>.

yeni bir grup oluşturma kararı aldı. Kasım ayında, bu dört isim Ürdün İçişleri Bakanlığı’na başvurarak İslami Kurtuluş Partisi’nin resmî statü kazanmasını istedi. Ancak bakanlık, parti programının Ürdün Anayasası’na aykırılık taşıdığı gerekçesiyle başvuruyu kabul etmedi. Mart 1953’te, parti İhvan’ın izinden giderek Ürdün’de hâlen yürürlükte olan Osmanlı vakıflar kanununu kullanmak suretiyle resmî olarak bir dernek statüsünde kaydını yaptırdı.

Dönemin siyasal atmosferi –1948 Arap-İsrail Savaşı, Filistin’in taksimi, Arap yönetimlerinin meşruiyet krizleri– Nebhani’nin siyasal İslâm anlayışını keskinleştirmiştir. Nebhani, Müslüman Kardeşler’in kademeli reform çizgisini yetersiz bulmuş, onun yerine doğrudan hilâfetin yeniden kurulmasını hedefleyen ideolojik bir cemiyetin zarureti savunmuştur. Nebhani, evvelden bilinen dünyanın yarısını ele geçirmiş ve yönetmiş İslam Medeniyeti’nin şu anki zayıflığının ancak hilafetin restore edilmesiyle tedavi edilebileceği fikrini mezkur hadiseler neticesinde düşünmeye başlamıştır. Onun için hilafetin, Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıkların çözülebileceği ve yeni bir “asr-ı saadet” var edilebilecek yegâne yol görünmesi de mevzubahis meseleler üzerine düşünmesiyle gelişmiştir. Kuruluş bildirgesinde, hareketin hedefi olarak “ikinci Râşidi Hilâfet”in inşası zikredilmiş, bu devletin şer’î hükümlerle idare edileceği ve ümmetin birliğini sağlayacağı vurgulanmıştır. HT, Nebhani’nin kaleme aldığı *Nizâmü’l-İslâm ve Mefâhîm Hizb-ut Tahrir* adlı eserlerde şekillenen ideolojik çerçeveyi benimsemiş; burada devlet, toplum ve ferdin konumları Kur’ân, Sünnet, icmâ ve kıyas bağlamında tanımlandığı iddia edilmiştir. Kuruluşunun ardından HT, öncelikle Ürdün ve Batı Şeria’da örgütlenmiş, kısa sürede Mısır, Lübnan ve Suriye gibi komşu ülkelere hücreler göndermiştir. 1953–1959 arasında Ürdün’deki faaliyetleri hükümetin dikkatini çekmiş; 1959’da resmî olarak yasaklanmış ve birçok üyesi tutuklanmıştır. Bu durum, örgütün yeraltı yapılanmasına geçmesine ve diasporada faaliyetlerini artırmasına yol açmıştır. 1960’lı yıllarda HT, Körfez ülkelerinde –özellikle Kuveyt ve Suudi Arabistan’da– eğitim ve işçi diasporası aracılığıyla zemin kazanmıştır. Aynı dönemde Nebhani, kadro eğitimini merkezî bir disiplinle sürdürmüş, *Şahsiyet-i İslâmiyye* serisini yayımlayarak hareketin metodolojik temelini pekiştirmiştir. 1977’de Nebhani’nin vefatı üzerine liderlik, yakın çalışma arkadaşı Abdülkadir Zallûm’a geçmiştir. Ezher Üniversitesinde eğitim alan Filistin doğumlu Zallûm (1924-2003) Nebhani’nin çizgisini korumuş, fakat Batı Avrupa’ya açılım stratejisini belirginleştirmiştir.

1980’lerde HT, Londra’yı uluslararası merkezlerinden biri haline getirmiş, özellikle İngiltere’deki göçmen Müslüman topluluklar arasında örgütlenmiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği’nin dağılması, bağımsızlığını yeni elde eden Orta Asya Türk Devletleri’nin mekanizmalarındaki aksaklıklar ve toplumsal değişimin hızı örgüt için bir fırsat oluşturmuştur.⁵ 1990’larda Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan’da hızlı bir yayılım görülmüş; bu süreç, bölgedeki siyasal İslâm hareketlerine karşı sert devlet tepkilerini tetiklemiştir.⁶ Aynı dönemde Almanya, Danimarka ve Hollanda’da kamu etkinlikleri ve basın faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında HT, Batı güvenlik kurumlarının radarına girmiştir. ABD, İngiltere ve Avrupa’nın bazı ülkelerinde önce “radikal fakat şiddet kullanmayan” bir örgüt olarak tanımlanmış; bu ikili konum, yasaklama tartışmalarını beraberinde getirmiştir. 2008’de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Almanya’nın HT’yi yasaklama kararını onamış; karar, örgütün

⁵ International Crisis Group. Radical Islam in Central Asia: Responding to Hizb ut-Tahrir. ICG Asia Report No. 58. Brussels: International Crisis Group, June 30, 2003. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/uzbekistan/radical-islam-central-asia-responding-hizb-ut-tahrir>.

⁶ European Court of Human Rights. Vasilyev and Others v. Russia: Statement of Facts (Application No. 38891/08). Strasbourg: HUDOC, 2008. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111299>.

demokrasi karşıtı söylemleri ve anayasal düzeni tehdit eden hilafet hedefiyle gerekçelendirilmiştir. 2001 ve Arap Baharı arası dönemde HT, Endonezya’da geniş çaplı kitlesel mitingler düzenlemiş, Türkiye’de ise yayıncılık ve seminer faaliyetleriyle gündeme gelmiştir.⁷ Arap Baharı, HT’ye teorik düzeyde bir fırsat penceresi açmış, fakat hareket sahada belirleyici bir güç haline gelememiştir. Suriye İç Savaşı’nda HT, silahlı çatışmalara doğrudan katılmamış, fakat muhalif bölgelerde hilâfet çağrısını sürdürmüştür. Türkiye’de 2010’lar boyunca örgüt, sosyal medya ve konferanslarla etkinliğini artırmıştır. Günümüzde HT, lideri Ata Ebu Raşta’nın yönetiminde, kırktan fazla ülkede faaliyet gösteren, ideolojik istikrarını koruyan, fakat siyasî hedeflerine ulaşamayan bir yapı olarak varlığını sürdürmektedir. Örgüt özellikle Suriye iç savaşını fırsata çevirerek Türkiye içinde yeniden alan kazanmaya çalışmıştır. 7 Ekim’de Gazze’nin Filistinleştirilmesine yönelik İsrail’in vahşi saldırıları sonrası ise bu çatışmayı Türkiye içine taşıyarak, toplumsal tabanını genişletme çalışmalarına ağırlık vermiştir.

İdeolojisi

Gayri İradi Modernizm ve Zihniyet Dünyası

Diğer İslami sosyal ve politik hareketler gibi, dini, epistemolojik ve tarihi olgular üzerine bina edilmiştir. İslamcılık esasında modern bir düşünce akımı olarak ortaya çıkmıştır. İslam hukukunu ve içtimai kurallarını kendi hususi yaşama biçimlerine entegre etmiş toplumların Batılılarla karşılaşması sonucu iktisadi yapının oluşturduğu sosyolojik organizasyon gereği ilk anti-emperyalist ve anti-kolonyalist reaksiyonu şeyhler, dervişler ve din adamları vermişlerdir. Cezayir’de Abdülkadir El-Cezayiri, ve Şeyh el-Haddad (d. 1790), Libya’da Şeyh Ömer Muhtar, Fas’ta Şeyh el-Kattani gibi dini önderler Batılı kolonicilere direniş hareketlerine öncülük etmiş yahut destek vermişlerdir. Unutulmaması gerekir ki adı geçen kişilerin motivasyonları İslami saiklerle ilgili olduğu kadar dönemin sosyal yapısı ile de ilgilidir. Bu direniş hareketlerini kategorik olarak yalnızca anti-emperyalist çerçevede değerlendirmek içtimai ve iktisadi faktörleri göz ardı ettiğinden sağlıklı bir değerlendirme ortaya koymaz. Tarih disiplininin metodolojisinden uzak yapılan çıkarımlar, değerlendirmeyi yapan kişinin bilgi birikiminden, deneyimlerinden, yaşama biçiminden, siyasi görüşlerinden, güncel olay ve olgulardan kısaca zihniyet dünyasından etkilendiğinden anakronik ve eksik kalır. İslami politik ve sosyal hareketlerin ideolojik çıkış noktalarını incelediğimizde de genelde bu durumla karşı karşıya kalırız. Bu da gayri iradi modernizmin düşünce altyapısının ta kendisidir.

Örgüt liderliği, İlk Raşidi Hilafetini yani Muhammed Peygamber’den sonraki Dört Halife Devri olarak bilinen dönemi -1. Raşidi Hilafet Devleti- “asrı saadet” olarak zihinlerinde yeniden inşa eder. Kapitalist sistemin en iyi ihtimalle periferisinde kalmış, Batı Avrupa’nın emperyalizm döneminden hemen sonra var olmuş, bilfiil sancılı bir dekolonizasyon sürecinden geçen toplumda yaşayan kişiler, örgütün ideolojisini kurgulamışlardır. Zaman ve mekân şartlarından münezzeh olmadıklarından modernist ideolojilerin ve post-feodal iktisadi yapıların gölgesinde gelişen zihniyet dünyaları ve sosyolojik bilgi stokları onları gayri iradi modernistler olmaya itmiştir. Gayri iradi modernizm bu makalede kullanılan anlamıyla kişinin veya örgütün, modernizmden çoğunlukla tam anlamıyla farkında olmadan etkilenmesine rağmen geleneksel idari ve sosyal yapıyı yenileme çabası içerisindedir.

⁷ Ward, Ken. “Non-Violent Extremists? Hizbut Tahrir Indonesia.” Australian Journal of International Affairs 63, no. 2 (2009): 151. <https://doi.org/10.1080/10357710902895103>.

Bu zihniyet ve yaşam dünyası çerçevesinde örgüt, İslami literatürdeki belli başlı kavramları tarihsel bağlamlarından çıkararak yeniden yorumlamakta ve ideolojisine uygun anlamlar yüklemektedir. Yüzlerce senelik tarihi birikimi bulunan hilafet, akide, şeriat, küffar gibi kavramları modern bağlamda yeniden değerlendirdiğinde ise ortaya gayri iradi modern bir kelime havuzu çıkmaktadır. Bu tablonun analizi, yani Hizb-ut Tahrir’in ideolojisinin akademik anlamda incelenmesi örgütün tabiatı gereği üç temel soruyu sormamızı gerekli kılmaktadır:

1. Hizb-ut Tahrir’in ideolojisi nedir, radikal midir, örgüt üyeleri radikalleşme sürecinden geçerler mi?
2. Hizb-ut Tahrir’in örgütlenme şeması batı akademik literatüründe “clandestine” olarak nitelendirilen gizli örgüt yapısını da içerir mi?
3. Örgüt şartları bulduğunda silahlı mücadeleyi destekler mi?

Örgüt İdeolojisinin Genel Çerçevesi

Hizb-ut Tahrir’in nazarında siyasî nizamın esası, “el-hâkimiyetu lillâh” (hâkimiyet yalnızca Allah’a aittir) kaidesidir. Buradaki hâkimiyet, kanun koyma, hüküm verme ve siyasî irade beyan etme salahiyetinin mutlak surette Allah’a tahsis edilmesi demektir. Selefilikle 19. Yüzyılda hakimiyet tevhide diye meşhur olan bu anlayış Allah’ı yeryüzünde tüm kanunları koyan bir yasa koyucuya dönüştürmektedir. Oysa Kur’an ve Sahih sünnette yasaklar ve emirler sınırlı Müslümanların karşılaştığı ve karşılaşacağı sorunlar ise sınırsızdır. İslam Hukukçusu İbn Hazm’in dediği gibi sınırlı nasslarla sınırsız olayları çözmek yasa koyucunun değil hukuk yapacak olan fıkıhçıların ve hukukçuların işidir. Dolayısıyla tarihte de Müslümanlar hukuk yapmışlardır ve Hanfilik ve Şafilik gibi hukuk ekolleri buradan çıkmıştır. Hizb-ut Tahrir tıpkı Selefiler gibi Fıkıh mezheplerini yok saymakta sözde Allah’ın emri adı altında kendi ideolojik bakışlarını din kabul etmektedirler.

Dolayısıyla Hizb-ut Tahrir için meşruiyet, modern anlamda “halk iradesi” yahut “çoğunluk oyu”ndan değil, ilahî hükümlerin sabit ve değişmez kaynağından doğar. Bu bakış açısında demokrasi, “halkın yasa koyuculuğu” şeklindeki tarifinden ötürü reddedilir. Zira halkın kendi iradesiyle hüküm vaz’ etmesi, Hizb-ut Tahrir’in nazarında “beşerî kanun” (kânûn-ı beşerî) üretmek demektir ki, bu da ilahî hâkimiyetin gaspı olarak telakki edilir. Buna mukabil şûrâ, İslâm tarihinde istişarî bir müessese olarak meşru addedilir; ancak bu, bağlayıcı bir egemenlik devri değil, hâkimin –yani Halife’nin– karar sürecinde başvurduğu bir danışma mekanizmasıdır. Bu bakımdan şûra, kararların kaynağını değiştirmez; yalnızca yöneticiye fikir ve görüş aktarır. Dolayısıyla bağlayıcı demokratik temsil mekanizmaları, İslâmî nizamın esaslarıyla bağdaşmayan unsurlar olarak reddedilir. Demokrasi reddiyesi, Hizb-ut Tahrir’in tüm diğer beşerî ideolojilerle hesaplaşmasının da zeminini oluşturur. Zira örgüt, kapitalizm, sosyalizm, komünizm ve milliyetçilik gibi akımların tamamını “beşerî kaynaklı” olmaları sebebiyle reddeder. Her biri, nihai otoriteyi insana vererek şer’î kaynağın dışında bir meşruiyet inşa ettikleri için örgüt ideolojisine göre “batıldır”. Örgüt, tarihsel olarak İslam Fıkıhının beşerî bir çaba ve içtihad geleneği olduğunu, Osmanlı’da Sultanın kanun koyma yetkisini tamamen göz ardı ederek tarih dışı bir “Hilafet” modeli ve vizyonu savunmaktadır.⁸

⁸ Karagiannis, Emmanuel, and Clark McCauley. “Hizb ut-Tahrir al-Islami: Evaluating the Threat Posed by a Radical Islamic Group That Remains Nonviolent.” *Terrorism and Political Violence* 18, no. 2 (2006): 317. <https://doi.org/10.1080/09546550600570168>; Liebl, Vernie. “The Caliphate.” *Middle Eastern Studies* 45, no. 3 (2009): 373–391. <https://doi.org/10.1080/00263200902853355>.

Kapitalizm, Hizb-ut Tahrir literatüründe, bireysel mülkiyeti mutlaklaştıran, sınırsız kâr amacını toplum düzeninin merkezine yerleştiren, “menfaat (maşlaḥa) merkezli” bir sistem olarak tanımlanır. Örgüt ideolojisine göre, kapitalist düzenin dayandığı “maddî fayda maksimizasyonu”, insanın yaratılış gayesiyle; ferdiyetçiliği mutlaklaştırması, ahlâkî piyasa ilişkilerinin rasyonalitesiyle sınırlandırması ve kamusal hayatı dünyevî kazanç ekseninde biçimlendirmesi, İslâm’ın toplumsal dayanışma ve ahlâkî bütünlük prensipleriyle çelişkili bulunmaktadır. Örgütün İslam yorumunda mülkiyet, mutlak bir hak değil, Allah’ın emaneti olarak görülür. Faiz (*ribâ*) temelli finans sistemi, yalnızca ahlâkî değil, doğrudan şer’î bir yasak kapsamında değerlendirilir. Ayrıca, serbest piyasanın sınırlandırılmamış rekabeti, toplumsal adaleti zedeleyerek gelir dağılımında derin eşitsizlikler doğurur.

Komünizm ise, örgüt söyleminde, materyalist felsefeye dayalı, mülkiyeti tamamen kolektifleştiren ve bireysel teşebbüsü ortadan kaldıran bir düzen olduğundan eleştirilir. Komünizmin temel akîdesi olarak sunulan “diyalektik materyalizm”, varlık anlayışını tamamen madde ile sınırlandırarak, Allah’ın varlığını inkâr eden bir zemine oturtulmuştur. Bu yönüyle, yalnızca iktisadî değil, ontolojik/teolojik açıdan da İslâm’la uzlaşmaz vaziyettedir. Mülkiyetin büyük ölçüde kolektifleştirilmesi ve devlet eliyle iktisadî adaletin sağlanması iddiası, örgüt nezdinde hem fitratla çelişen bir tek tipleştirmedir (insanın mülkiyet hakkını ve teşebbüs özgürlüğünü ihlal etmek) hem de şer’î mülkiyet tasnifini (özel, kamu, devlet mülkiyeti ayrımı) imkânsız hale getirmektedir. Sosyalizm, Hizb-ut Tahrir literatüründe komünizmin zayıf bir versiyonu olarak değerlendirilir. Özel mülkiyeti tamamen kaldırmamakla birlikte, üretim ve gelir dağılımını merkezi planlamayla düzenlemeye çalışması, örgüte göre yine “beşerî otoritenin mutlaklaştırılması” sorununu taşır. Sosyal adalet vurgusunun şer’î ilkelerden değil, beşerî eşitlik anlayışından türemesi, normatif geçerliliğini ortadan kaldırır.

Milliyetçilik, örgütün en sert eleştirdiği akımlardan biridir. Hilâfet tasavvurunda ümmet, coğrafya, etnisite veya dil farklılıklarına bakılmaksızın tek bir siyasî yapı altında toplanacak bir bütün olarak görülür. Bir tür kozmopolitizm ve dünya vatandaşlığı tasavvuru ümmet altında dile getirilir. Oysa tarihte bile İslam dünyası tek Halife altında hiçbir zaman birleşmemiştir. Bu bakımdan, milliyetçilik; örgütün kozmopolit ümmetçiliğinin önünde engel olarak görülür. Ümmeti “asabiyet” ile etnik ve coğrafi temelde bölen Müslümanları “ulus-devlet” kalıplarına hapseden, Batı menşeli bir ideolojik ithalât olarak nitelendirilir. Örgüt söyleminde, milliyetçilik hem modern sömürgeciliğin hem de İslâm dünyasındaki siyasî parçalanmışlığın, ümmetin siyasî dirilişini geciktiren temel sebeplerinden biridir. Bu yüzden Hizb-ut Tahrir’in vatan duygusu, bir toprağa bağlılığı bulunmaz. Örgütün ideolojisi enternasyonalist bir ümmetçiliktir.

Örgütün söyleminde pozitif hukuk ve “hukukî çoğulculuk” da (muhtelif hukuk sistemlerinin bir arada tatbiki), normatif relativizm doğurduğu gerekçesiyle reddedilir. Buna göre, aynı coğrafyada farklı hukukî kaynakların uygulanması, ilahî hükümlerin üstünlüğünü zayıflatır ve ümmetin birliğini bozar. “Hukuk devleti” ideali, Batı’daki gibi kuvvetler ayrılığı ve seküler normlar üzerinden değil; şer’î hükümlerin üstünlüğü, hâkimin bu hükümlere bağlılığı ve zulmün men’ine dair mekanizmalarla tanımlanır. Hizb-ut Tahrir’in bu yaklaşımı, modern anayasal düzenlerin çoğunda yer alan egemenlik tanımına taban tabana zıttır. Örgüt ideolojisine göre ümmet dahi egemenliğin asli sahibi değil, yalnızca ilahî hükümleri muhafaza ve tatbik ile mükellef bir emanetçidir. Bu sebeple ümmetin vazifesi, hükümleri değiştirmek değil, Halife’nin tatbikini denetlemek ve gerektiğinde ona nasihat ile ikazda bulunmaktır. Halk rızası, meşruiyetin şartı değil,

ancak tatbik sürecinde siyasî istikrarın bir unsuru olarak görülür. Bu çerçevede hâkimiyet kavramı, Batı siyaset teorisindeki “sovereignty” mefhumundan tamamen ayrılmaktadır.⁹

Hizb-ut Tahrir örgütü, nihai hedef olarak 2. Raşidî Hilâfet Devleti'nin kurulmasını esas almaktadır. Bu hedef, Hz. Peygamber'in vefatını müteakip başlayan ve Dört Halife Devri olarak anılan dönemin, yani örgüt terminolojisindeki 1. Raşidî Hilâfet'in “nizam ve siyaset bakımından asli İslâmî devlet modeli” olarak kabulüne dayandırılır. Örgüt, bu dönemi akide (*imanî esaslar*) ve nizam (*hukukî-siyasî düzen*) bütünlüğünün kusursuz biçimde tatbik edildiği bir çağ olarak konumlandırır. Buna mukabil, 1. Raşidî Hilâfet'in sona ermesiyle kurulan Emevî, Abbâsî ve sonraki devletleri, resmî söyleminde açıkça ifade etmese de, “hilâfet” değil, “saltanat” olarak kodlamakta ve siyasî meşruiyet bakımından negatif bir konuma indirgemektedir. Bu tavır, Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn döneminde tesis edilen siyasal modelin, ilâhî hükümlerin tam tatbiki ile ümmetin birliği arasındaki doğal bağın, tarih içinde bozulduğu iddiasına dayanmaktadır.



Mahmut Kar BBC'ye verdiği röportajda şöyle demektedir: Hilâfet hem Raşid Halifeler döneminde hem Emevi ve Abbasi Hilâfeti döneminde hem de Osmanlı Hilâfeti döneminde tüm Müslümanlar için birliktir; siyasi bir güç ve liderlik odu. Elbette Emevi, Abbasi ve Osmanlı Hilâfeti'nin bazı uygulamalarında yanlışlar oldu ama bu durum onların Hilâfet Devleti olduğu gerçeğini değiştirmez. Biz asr-ı saadet dönemindeki gibi örnek bir Hilâfet istiyoruz. İşte bu nedenle o dönemi temsil etmesi açısından “Hilâfet Devleti” yerine “Raşidî Hilâfet Devleti” diyoruz”

Görüldüğü bu açıklama da Osmanlı ve diğer tecrübeleri otantik-sahih bir hilafet modeli olarak kabul etmemektedirler. Nebhani, **Nizamü'l-İslam** adlı eserinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda sultanların dini okullarda görev yapan Arap âlimlerini yalnızca sembolik rütbelerle ödüllendirmesini ve bu süreçte Arapça ile içtihadı ihmal etmelerini, hilafetin zayıflamasının temel nedenlerinden biri olarak görür. Ona göre, gerçek bir Hilafet Devleti'nin tek resmî dili mutlaka **Arapça** olmalıdır. Milliyetçiliğe karşı olduğunu açıkça ifade etse de, Nebhani'nin düşüncelerinde örtük bir **Arapçılık** eğilimi dikkat çekmektedir. Oysa pek çok araştırmacı, Osmanlı hukuk sisteminin İslam hukuk geleneği içinde, içtihad ve fetvalarıyla en yüksek seviyeye ulaştığını vurgulamaktadır. Buna rağmen, Nebhani'nin “Arap âlimlerine gereken önemin verilmediği” iddiası, onun gözünde Osmanlı Hilafeti'nin değerini düşürmektedir.

⁹ Nabhani, Taqiuddin al-. Concepts of Hizb ut-Tahrir (Mafahim Hizb ut-Tahrir). Translated from Arabic. London: Khilafah Publications, 2001. 5-21. <https://archive.org/details/concepts-of-hizb-ut-tahrir-mafahim-hizb-ut-tahrir/page/10/mode/2up>.

Bu bağlamda örgüt literatüründe darü’l-İslâm (*İslâm hukuku ve siyasal otoritesinin geçerli olduğu belde*) ile darü’l-küfür (*İslâm’ın hükümran olmadığı, beşerî kanunların cari olduğu belde*) ayrımı merkezi bir yer tutar. Bu çerçevede, günümüzde yeryüzünde “İslâm devleti” veya “İslâm beldesi” bulunmadığı, dolayısıyla bütün Müslümanların yaşadığı ülkelerin esasen darü’l-küfür konumunda olduğu ileri sürülür. Hâlihazırda İslam devleti olduğunu iddia eden Suudi Arabistan ve İran İslam Cumhuriyeti de bu çerçevede küfür beldesi olarak nitelendirilir. Örgüt, bu durumu sona erdirmenin ancak hilâfetin yeniden ihyası ve başına şer’î delillerle seçilmiş bir halifenin geçmesiyle mümkün olacağını savunur. Burada ümmet (*inanç ve şeriat birliği etrafında teşkil olmuş küresel Müslüman topluluğu*) kavramı, ulus-devlet sınırlarının ötesinde tasavvur edilir; millî aidiyet ve vatanperverlik gibi modern kavramlar, ümmet birliğini parçalayarak siyasî tefrikaya yol açan unsurlar olarak eleştirilmektedir.

Hizb-ut Tahrir’in dustûr (*anayasa*) anlayışı, kaynak itibarıyla tamamen şer’î delillere dayandığı iddiası taşımaktadır; beşerî irade, anayasa yapımında kurucu değil, yalnızca şer’î hükümlerin tespiti ve tatbiki noktasında aracı konumundadır. Burada fikra–tariqa (*fikir-yöntem /praxis-theory*) ayrımı kritik bir rol oynar: Fikra, İslâm’ın inanç ve hüküm sistemini ifade ederken, tariqa, bu hükümlerin hayatın her alanında tatbik edilmesini sağlayacak yöntem ve siyasî faaliyet biçimidir. Örgüt, İslâm’ın yalnızca şahsî ibadet alanıyla sınırlı bir din olmadığını; aksine, devlet, toplum, ekonomi ve dış politika gibi tüm alanlarda bağlayıcı hükümler getirdiğini iddia eder. Örgütün kendi yayınlarında da görüldüğü üzere, bu ideolojik çerçeve salt teorik bir model değil, pratik ve küresel bir siyasî hedefin yol haritasıdır. 1994 yılında Londra/Wembley Arena’da düzenlenen ve ilk “Hilâfet Konferansı” olarak tanımlanan toplantı, bu hedefin uluslararası ölçekte ilanı niteliğinde olmuştur. Burada dile getirilen temel argüman, enternasyonalist hilâfeti yeniden kurmak yalnızca Müslümanların yaşadığı ülkelerin değil, küresel siyasetin de yeniden yapılandırılmasını gerektireceğidir.

İdeolojinin Meşruiyeti

Bu ideolojik omurga, Kur’an’ın özellikle **Mâide Suresi 44, 48 ve 49. ayetlerine** yapılan yoğun atıfla meşruiyet zeminine oturtulur. Al-i İmran Suresi’nin 104. Ayeti’nin Diyanet İşleri Başkanlığının tefsirine göre Türkçe çevirisi şu şekildedir: “*İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.*” Bu ayet bilhassa altmışlı yıllardan itibaren Türkiye’deki İslamcı hareketler tarafından “emr-i bil maruf nehy-i anil münker” şeklinde kısaltılarak sıkça tekrar edilmiş ve bir propaganda malzemesine dönüştürülmüştür. Örgüt de kuruluş felsefesini bu ayete dayandırmakta ve Müslümanların içinde İslam’a uygun yaşamayı tebliğ eden bir siyasî hareketin var olması gerektiğini iddia etmektedir. Her radikal kült hareket gibi hem gizli hem açıktan yapılanması olduğu yapılan akademik araştırmalar ve örgütün faaliyet gösterdiği ülkelerdeki iç güvenlik birimlerinin incelemeleri sonucunda ortaya çıkan Hizb-ut Tahrir’i diğer İslamcı hareketlerden ayıran noktalardan birisi de doğrudan siyasî bir hareket olduğunu yayınlarında kabul etmesidir. Örgütün Türkiye yapılanmasının internet sitesinde yayınladığı “Hizb-ut Tahrir Nedir” isimli kitapçıkta bu kabul ediş şu ifadeyle tasdiklenir: “Hizb-ut Tahrir; ilmî, akademik ve hayır işleriyle uğraşan bir kitle olmayıp siyasî bir kitledir.” Arapça hizb, parti tahrir ise azat etme, serbest bırakma, yayma anlamına geldiğinden örgütün adının Türkçe çevirisi Özgürleştirme Partisi şeklindedir. İngilizce literatürde örgüt “Liberation Party” şeklinde de anılmaktadır. Bu özgürleşmeden kasıt ise Müslümanlar için İslam akidesine ve şeriata göre yaşama gerekliliğidir. Hem Nebhani’nin kendi yazılarında hem de onun hayatını kaybetmesi sonrası örgütün çeşitli ülkelerde yaptığı

yayınlarda bu gerekliliğin meşruiyetinin sağlandığı nokta yine Kuran’dır. “(Resulüm!) Sana da kendisinden önceki kitapları tasdik edici ve onları denetleyici olarak bu kitabı hak ile indirdik. Artık aralarında Allah’ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen bu gerçeği bırakıp da onların isteklerine uyma. Her birinize bir şeriat ve bir yol yöntem verdik. Allah dileyseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat size verdikleriyle sizi denemek istedi. Öyleyse hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah’adır. Allah size hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyleri haber verecektir. Aralarında Allah’ın indirdiği ile hükmet, onların arzularına uyma, Allah’ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamaları için onlardan sakın (diye onu indirdik). Eğer yüz çevirirlerse bil ki Allah, (öyle istedikleri, bunu hak ettikleri için) onların bazı günahları sebebiyle başlarına bir belâ getirmek istiyordur. İnsanların birçoğu gerçekten Allah’ın yolundan çıkmışlardır.” Maide Suresi’nin 48. Ve 49. Ayetleri esas alınarak yapılan yorum aynı surenin 44. Ayeti referans alınarak keskinleştirilir. “Kendilerini Allah’a vermiş olan peygamberlerin ve -Allah’ın kitabını korumaları kendilerinden istendiği için- rablerine teslim olmuş zâhidlerin, bilginlerin yahudiler arasında kendisiyle hükmettikleri, içinde hidayet ve nur bulunan Tevrat’ı elbette biz indirdik. Hepsi onun (hak olduğunun) şahitleri idi. O halde insanlardan korkmayın, benden korkun da âyetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.” “Hüküm yalnız Allah’ındır” (el-hükmu lillâh) prensibi, halk iradesi veya laik hukuk anlayışının yerine, doğrudan ilâhî hükümleri ikame eden bir siyasal düzenin yegâne meşru temelidir. Bu anlayışta, şûrâ (danışma meclisi), halkın egemenlik yetkisini devretmesi değil, halifenin yönetimde maslahat arayışına yardımcı olan istişarî bir yönetim organıdır. Böylece, siyasi meşruiyetin kaynağı, modern demokrasi teorilerinin öngördüğü gibi halk değil, doğrudan şer’î nasslardır.¹⁰

Örgüt açık kaynaklarda ve basılı medyasında paylaştığı her yazılı materyalde, Hilafet makamının yeniden ihdas edilmesi vurgusunu yapmaktadır. Nitekim “Hizb-üt Tahrir ne ruhaniyetçi, ne ilmi, ne akademik ne de hayır işleriyle uğraşan bir kitle olmayıp siyasi bir kitledir. Amacı Allah’ın indirdiğiyle yeniden hükmetmek üzere İslam Hilafet Devletini tekrar vücuda getirmektir” ifadeleriyle genel amacını dile getirmektedir.



¹⁰ Hizb-ut Tahrir. 2nd authorized ed. Beirut, Lebanon: Dâr’ul-Ummah Basın-Yayın-Dağıtım, 2010. First published 1985. 31-40.

Dünya üzerinde Müslüman toplulukların yaşadığı bütün sıkıntıların bir Halife eksikliğinden ileri geldiği, Hizb-ut Tahrir öncülüğünde kurulacak olan Hilafetin bütün bu sıkıntıları gidereceği, ancak bunun kurulmasında en büyük engelin ise başta Türkiye olmak üzere demokratik düzenler olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle Hilafetin kaldırıldığı Türkiye, yapılan propaganda faaliyetlerinde ön plana çıkartılmakta ve hedef gösterilmektedir.



Örgütün Stratejisi

Hizb-ut Tahrir’in siyasi vizyonu, nihai hedefi olan “İkinci Raşidi Hilâfet Devleti”nin (Dawlat al-Khilâfah al-Râshidah al-Thaniyah) tesisini, kademeli bir devrimci süreç içerisinde gerçekleştirmeyi öngörür. Bu süreç, örgütün kendi literatüründe açıkça tanımlanan üç merhaleden ibarettir: Kültürlenme (al-Tathqîf), Halk ile Bütünleşme (Tafa’ul ma’a al-Ummah) ve İkinci Raşidi Hilâfet Devleti’nin Kurulması (Iqāmat al-Khilâfah). Her aşama, hem iç örgütsel yapılanmayı hem de hedef kitlenin dönüşümünü esas alan ideolojik ve pratik adımlar üzerine bina edilmiştir.¹¹

¹¹ Aitkulova, Malika. “Hizb ut-Tahrir: Dreaming of Caliphate.” In Handbook of Islamic Sects and Movements, edited by Muhammad Afzal Upal and Carole M. Cusack, 410-412. Leiden: Brill, 2021. https://doi.org/10.1163/9789004435544_022.

1. Kültürlenme

İlk merhale, örgütün “fikrî inkılâb” (intilaq fikri) adını verdiği, toplumsal dönüşümün öncüllerini oluşturan ideolojik kadronun yetiştirilmesidir. Kültürlenme, örgüt mensuplarının kendi tabirleriyle “fikra” (doktrin) ile “tariqa”yı (yöntem) kavraması, içselleştirmesi ve bu bilgiyle donanmış bir öncü cemaat hâline gelmesi sürecidir. Bu safhada, birbirinden habersiz şekilde teşkil edilen beşer kişilik hücre tipi yapılar (halaqat – hal’ka) örgütün temel örgütlenme birimini oluşturur. Hücre sistemi, hem güvenlik hem de ideolojik bütünlük açısından zorunlu bir model olarak benimsenmiştir. Her hal’ka, örgütün neşriyatından —dergi, risale, kitap, broşür— istifade ile mensuplarını yoğun bir fikrî eğitime tabi tutar. Bu yayınların büyük kısmı, örgütün kurucusu ve ilk lideri Nebhânî’nin eserlerinden veya örgütün “Merkezî Medya Ofisi” tarafından yayımlanan güncel siyasi değerlendirmelerden oluşmaktadır.

Kültürlenme sürecinin hedefi, hem mevcut üyelerin “taqiyyuf” (fikrî saflık) seviyesini yükseltmek, hem de dış çevreden yeni katılımları sağlayarak nüve kitleyi büyüttür. Burada “taqiyyuf”, örgütün kendi tanımında, İslâm akidesinin siyasî yönüyle beraber bütün hükümlerini kuşatan ve hiçbir beşerî düşünce ile karışmamış halis fikrî duruşu ifade eder. Bu aşama tamamlandığında, örgüt literatürüne göre, toplumun belirli bir kesimi artık Hilâfet fikrini kavramış, bunu kendi kimliğinin ayrılmaz parçası hâline getirmiş olur. İşte bu noktada, örgüt ikinci merhaleye, yani Halk ile Bütünleşme safhasına geçmeyi planlamaktadır.

2. Halk ile Bütünleşme

Halk ile bütünleşme safhası, yalnızca ideolojik bir propaganda değil, “fikrî liderlik” (qiyâdah fikriyyah) kurma çabasıdır. Bu merhalede amaç, örgütün ilk safhada yetiştirdiği öncü kadroların, toplumun geri kalanıyla sürekli temas kurarak Hilâfet düşüncesini yaygınlaştırmasıdır.

Örgüt bu aşamada “kamuoyu oluşturma” (takwîn al-râ’y al-‘âm) kavramına özel önem verir. Kamuoyunun burada kastedilen anlamı, liberal demokratik gelenekteki gibi çoğulcu fikirlerin ortalamasını değil, İslâmî hükümlere dayalı, homojen ve bağlayıcı bir içtimai kanaati ifade eder. Bu amaçla örgüt; halka açık toplantılar, paneller, Hilâfet konferansları, basın açıklamaları, mitingler, sosyal medya kampanyaları ve çok dilli yayın faaliyetleri yürütür. İkinci aşamada örgüt ayrıca “nüfuz mücadelesi” (şirâ‘ al-nufûdh) stratejisini devreye sokar. Bu kavram, İslâm beldelerinde hâkimiyet sahibi olan -örgütün nitelemesiyle- “sömürgeci kâfir devletler” ve onların desteklediği yönetici elitlere karşı fikrî ve siyasî mücadeleyi ifade etmektedir. Bu mücadelenin silahlı çatışmayı veya herhangi bir şiddet eylemini kapsayıp kapsamadığı bir tartışma konusudur. Amaç, hem halk nezdinde bu otoritelerin meşruiyetini zayıflatmak hem de fırsat doğduğunda doğrudan onlarla çatışmaya girecek siyasî-ideolojik zemini oluşturmaktır. Bu merhalenin ilerleyen safhalarında örgüt, “daveti taşıma” (haml al-da‘wah) görevini, yalnızca mensuplarının değil, örgüte doğrudan bağlı olmayan fakat Hilâfet fikrine meyilli toplumsal kesimlerin de katılabileceği bir kitlesel hareket hâline getirmeyi hedeflemektedir. Örgüt, “Davet” terimini bu bağlamda salt tebliğ anlamında değil, siyasî bir projenin bütün boyutlarını kapsayan ideolojik mücadele manasında kullanmaktadır.

Örgütün strateji belgelerine göre, bu safhada yapılacaklar şu eksenlerde toplanır:

1. Kadroların Geliştirilmesi: Kültürlenme aşamasında yetişen öncü kadroların, liderlik vasfı kazanacak şekilde eğitilmesi. Bu eğitim, İslâm fıkhi, siyasî strateji, uluslararası ilişkiler ve medya kullanımı gibi alanları kapsar.

2. Toplumsal Ağların Güçlendirilmesi: Üniversiteler, meslek örgütleri, gençlik hareketleri ve sivil toplum benzeri yapılarda nüfuz artırma çalışmaları.
3. Siyasi İtibarın Pekiştirilmesi: Kamuoyu nezdinde örgütün meşru bir “siyasi alternatif” olarak görünmesi için açık oturumlar, münazaralar, medya kampanyaları düzenlenir.

Bu noktada örgüt, İslâmî hükümlere dayalı yekpare bir toplumsal mutabakat inşa etmeyi amaçlar. Bu mutabakat, son merhale olan Hilâfet devletinin tekrar kurulması sürecinin, devrimci dönüşümün zemini olarak görülür.

3. İkinci Raşidî Hilâfet Devleti’nin Kurulması

Hizb-ut Tahrir’in nihai stratejik hedefi, önceki iki merhalede oluşan ideolojik kadro ve toplumsal destek tabanının birleşmesiyle, mevcut siyasî düzeni kökten değiştirerek İkinci Raşidî Hilâfet Devletini tesis etmektir. Bu aşama, örgütün literatüründe “devrim” (**inqilâb**) olarak tanımlanmaktadır, ancak bu devrim, klasik anlamda silahlı bir ayaklanma olarak değil, toplumun büyük çoğunluğunun Hilâfet fikrine ikna edilmesi ve yönetici elitin bu yönelişe direnemeyecek hâle getirilmesiyle gerçekleşen köklü bir siyasal dönüşüm olarak kurgulanmaktadır. Bununla birlikte, örgüt metinlerinde, “gerekli görüldüğü takdirde” mevcut iktidarlara karşı güç kullanımı ihtimali de tümüyle dışlanmaz.

Hilâfet Devleti’nin Kuruluş Safhası, örgütün kendi iç hiyerarşisinde “nusrah” (yardım, destek) kavramıyla yakından ilişkilidir. Nusrah, İslâm tarihinde Medineli Ensâr’ın Hz. Peygamber’e sağladığı siyasî-askerî desteğe matuftur. Örgüt, günümüzde de benzer biçimde, mevcut ordulardaki veya güvenlik aygıtlarındaki unsurlardan, devrim anında kendi lehine geçmelerini bekler. Kuruluş aşaması tamamlandığında, örgütün öngördüğü Hilâfet Devleti, tek bir Halife’nin (Amîr al-Mu’minîn) liderliğinde, şer’î hükümlerin tatbik edildiği, ulus-devlet sınırlarını reddeden ve ümmetin tamamını kapsama iddiasında bulunan bir siyasî yapı olacaktır. Bu devletin anayasası, örgütün kendi hazırladığı ve çeşitli dillerde yayımladığı “Hilâfet Anayasası” taslağına dayanır.

Örgütün Yapısı

Hizb-ut Tahrir, yapısal özellikleri itibarıyla, El Kaide, DEAŞ ve FETÖ gibi diğer radikal örgütlerle önemli benzerlikler taşımaktadır. Bu örgütler gibi, Hizb-ut Tahrir de birden fazla ülkede faaliyet gösteren, aynı ideolojik hedef doğrultusunda hareket eden, lider kadroya ve merkezi çekirdeğe sıkı bir bağlılık gösteren; ancak uygulamada birbirinden görece bağımsız, fakat tamamen kopuk olmayan yerel yapılanmalar aracılığıyla varlığını sürdüren bir yapıya sahiptir. Bu yerel yapılar genellikle “vilayet”, “ülke imamlığı” ya da benzeri adlarla anılmaktadır.

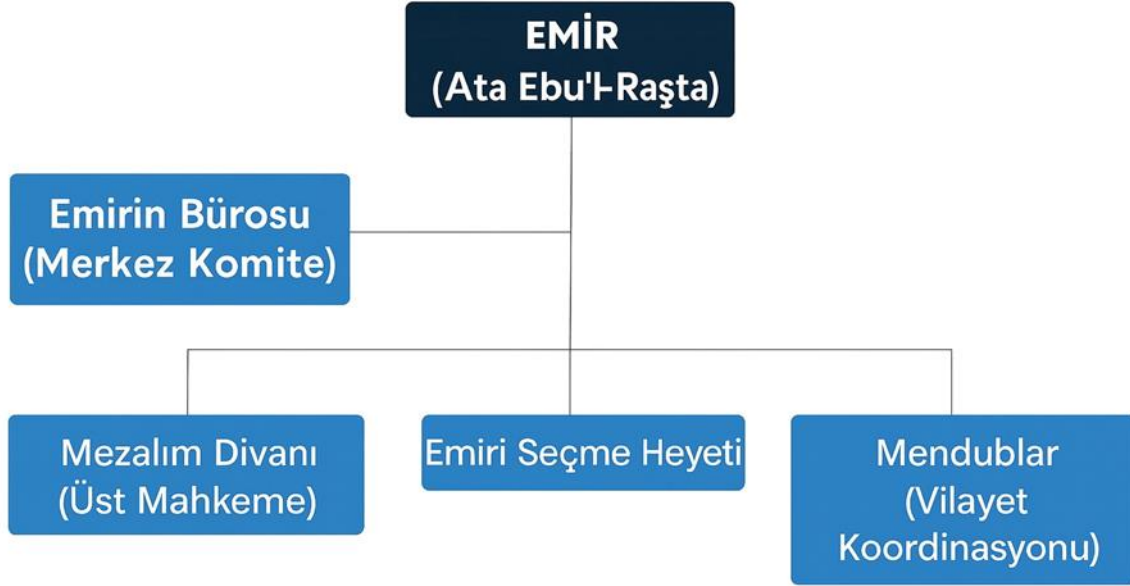
Örgütün yapısı incelendiğinde, en üstte genel emirin bulunduğu; bu lidere bağlı olarak faaliyet gösteren merkezi komite ve çeşitli divanlardan oluşan bir merkezî yapılanmanın söz konusu olduğu görülmektedir. Bu merkezî yapılanmaya bağlı olarak, farklı ülkelerde faaliyet gösteren ve “vilayet” olarak adlandırılan yapılanmalar bulunmaktadır. Bu vilayetler, örgütün merkezî liderliği tarafından atanan ve “mutemet” unvanını taşıyan üst düzey örgüt mensupları tarafından yönetilmektedir. Vilayet yapıları ise kendi içlerinde, tabandaki sıradan örgüt mensubuna kadar uzanan katı bir hiyerarşik düzenle teşkilatlanmıştır. Bu yapı,

örgütün ideolojik bütünlüğünü korumasını ve küresel ölçekte koordineli hareket etmesini mümkün kılan temel örgütsel mekanizmayı oluşturmaktadır.

Ana koldan aşağıya doğru bölgesel, ülkesel ve yerel kollar olarak ayrılan grup yine merkezi bir otorite ile yönetilmektedir. Grubun yönetimi altı bölüme, bu altı bölüm ise karar alıcılar ve uygulayıcılar olarak ikiye kategoriye ayrılmaktadır. Karar alıcılar; “Amir”, Hizb ut Tahrir Yüksek yönetimi ve “Mutamad/ülke vilayet”, uygulayıcılar ise “Masul/bölge sorumlusu”, “Nakıb/İl sorumlusu” ve “Müşrif/Mahalle-hücre sorumlusu” olarak adlandırılır. Amir örgütün lideri ve yol göstericisidir. Bu kişinin bilgileri alt kademeler yani uygulayıcılar ile paylaşılmaz. HT yüksek yönetimi ise kurumsal personel yerine geçer, doğrudan ana yönetim ve lider için çalışırlar. Mutamad ise HT’in bölgesel sorumlularıdır. Bu kişiler bölge sınırları içinde bulunan diğer Hizb ut Tahrir kollarından ve bölgenin değişen şartlarından sorumludurlar. Bu dört kademe örgütün büyük hedeflerini belirler. Masul ise ülke sorumlusudur. Mutamadın altında görev yaparlar ve karar alıcılar tarafından belirlenen hedefleri gerçekleştirmek için yol haritaları çizerler. Bu yol haritaları ülkeden ülkeye değişiklik gösterir ve her ülke için ayrı bir yol izlenir. Nakıblar ve Müşifler ise örgütün en küçük kollarıdır ve yerel aile formasyonlarından sorumludurlar. Nakıblar kent ve kırsal bölgelerde bulunan müşrifleri ve sorumlu oldukları aile formasyonlarını denetlerler. Bu yapısıyla Hizb ut Tahrir, Müslüman Kardeşler gibi dağınık yapıli gruplardan ayrılmaktadır. İslam devleti kurma ortak hedefiyle hareket eden grup, bu hedefi gerçekleştirmek amacıyla bölgesel ve yerel şartlara göre farklı politikalar izlemektedirler. Bu şekilde efektif bir şekilde çalışan grup, kısa bir süre içerisinde büyük bir kitleye sahip olmuştur.¹²

¹² Orofino, Eleonora. “Framing, New Social Identity and Long-Term Loyalty: Hizb ut-Tahrir’s Impact on Its Members.” *Social Movement Studies* 20, no. 1 (2021): 80. <https://doi.org/10.1080/14742837.2020.1722629>. Wali, Farid. “Functionality of Radicalization: A Case Study of Hizb ut-Tahrir.” *Journal of Strategic Security* 10, no. 1 (2017): 110-117. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.10.1.1525>. Valentine, Simon R. “Monitoring Islamic Militancy: Hizb-ut-Tahrir: ‘The Party of Liberation.’” *Policing* 4, no. 4 (2010): 416-417. <https://doi.org/10.1093/police/paq015>.

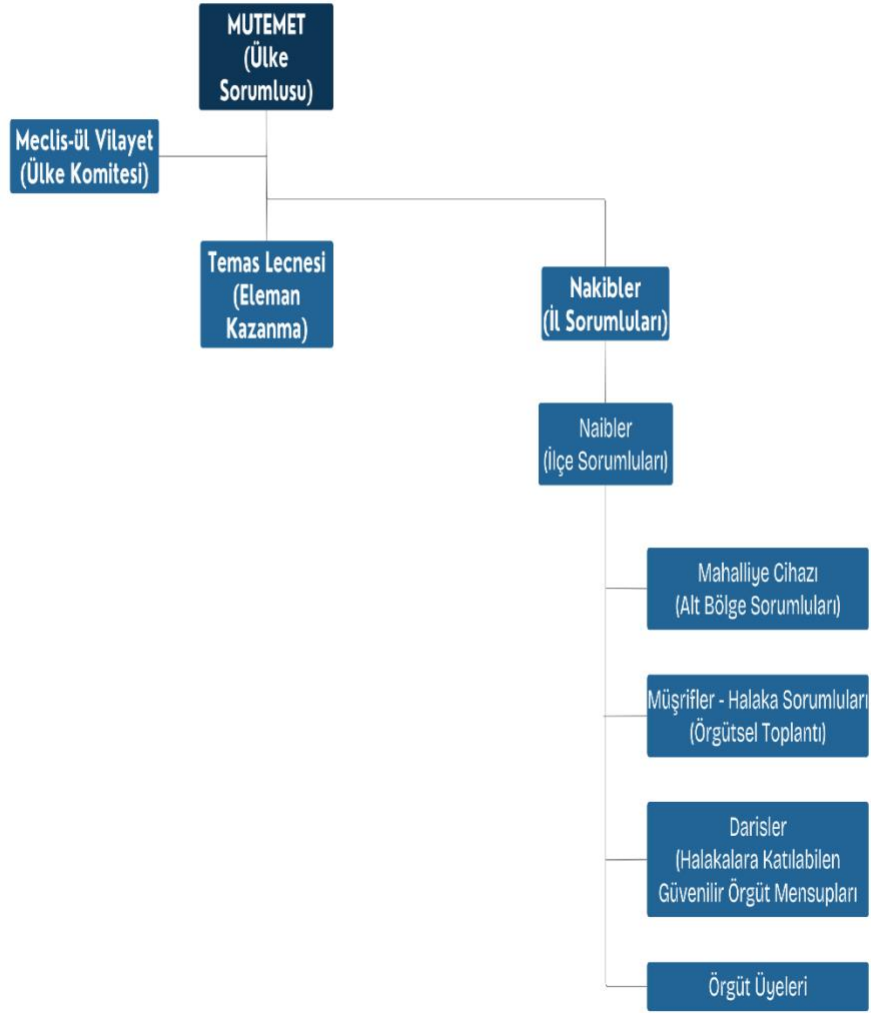
Hizb-ut Tahrir Genel Organizasyon Şeması



Hizb-ut Tahrir, faaliyet gösterdiği sözde vilayetlerde, yerel kimliğe sahip örgüt mensupları arasından "mutemet" unvanıyla görevlendirmeler yapmış; buna ek olarak, daha üst düzeyde bir denetim mekanizması oluşturmak amacıyla, doğrudan örgüt merkezine bağlı ve genellikle yabancı uyruklu olan üst düzey temsilcileri "mendub" sıfatıyla atamıştır. Bu yapı, örgütün hem yerel uyarlama kabiliyetini korumasına hem de merkezî otoriteyle bağlantısını sürdürmesine olanak tanımaktadır.

Finansal sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla Hizb-ut Tahrir, üyelerinden "teberru" adı altında düzenli şekilde bağış toplamış; böylece iç kaynaklara dayalı bir finansman modeli geliştirmiştir. Örgüt, insan kaynağını ise "Temas Lecnesi" adını verdiği yapılanma aracılığıyla oluşturmuştur. Bu yapı üzerinden örgüte yeni bireyler kazandırılmakta, ideolojik yeterliliğe ulaştığı değerlendirilen kişilere, örgüt içi eğitim ve yönlendirme toplantıları anlamına gelen "halaka"lara katılım hakkı tanınmaktadır. Ancak bu katılım, ilgili bireyin örgüte bağlılık yemini etmesi şartına bağlanmıştır.

Hizb-ut Tahrir Vilayet (Ülke) Organizasyon Şeması



Hizb-ut Tahrir ve Silahlı Eylemler

Hizb-ut Tahrir terör örgütü, şiddet içeren eylemlerden uzak durduğu iddiasıyla, terör örgütü niteliği taşımadığı yönünde bir meşruiyet söylemi geliştirmektedir. Ancak örgütün kendi yayınlarında açıkça mevcut siyasal rejimlerin ortadan kaldırılması ve bunların yerine “İkinci Raşidî Hilafet Devleti”nin ihdası gerektiği yönündeki çağrılar, net biçimde devrimci bir dönüşümü hedeflediğini göstermektedir. Bu bağlamda örgüt, nihai hedefini gerçekleştirebilmek amacıyla üç aşamalı bir strateji benimsemiştir. Söz konusu stratejinin belirli bir aşamasında ise silahlı mücadeleye başvurulabileceği yönündeki söylemler dikkat çekmektedir. Bu durum, örgütün şiddetten uzak durduğu yönündeki iddialarının, stratejik ve dönemsel bir tercih olduğunu; hedefe ulaşmak için şiddeti dışlamayan bir yaklaşım benimsediğini ortaya koymaktadır. Bunun en açık işareti Suriye devriminde aldığı pozisyon ve oynamaya çalıştığı roldür.

Örgütün resmi yayın organlarından biri olan *el-Raye* gazetesinde silahlanma stratejisine ilişkin yapılan paylaşımlar, dikkat çekici niteliktedir. Bu tür içerikler, örgütün söylem düzeyinde şiddeti reddettiği iddiasına karşın, stratejik hedeflerine ulaşma sürecinde silahlı mücadeleyi bir seçenek olarak değerlendirdiğini göstermektedir.



Hizb-ut Tahrir’in haftalık olarak yayımladığı *Ar-Raye* gazetesinin 520. sayısında yer alan “Allah’ın İzniyle Suriye Devrimi ve Başarının Kaçınılmazlığı” başlıklı yazıda, örgütün şiddet içermeyen bir söylem benimsediği iddiasını zayıflatan ve devrimci şiddeti ima eden ifadeler yer almaktadır. Söz konusu yazıda özetle, bir devrimin başarıya ulaşmasında etkili olan çeşitli unsurların uzun yıllar içinde oluştuğu; bu unsurların doğru bir şekilde bir araya getirildiğinde — patlayıcı madde, itici güç (sıkıştırma) ve fünye metaforlarıyla — devrimin daha etkili hale geleceği belirtilmektedir. Ayrıca, hilafetle yönetilme arzusunun Suriye halkının hareketinde önemli bir motivasyon kaynağı olduğu vurgulanmakta; buna ek olarak, dünya güçlerinin büyük çoğunluğunun Suriye devrimine karşı savaştığı ve Suriye’deki bu devrimin, küresel düzeni dönüştürecek güçte olduğu ifade edilmektedir.

Yazının devamında, Suriye halkının yaklaşık on üç yıl boyunca gösterdiği fedakarlıkların, devrimin direncini ve etkisini artırdığı belirtilmekte ve “nübüvvet metodu üzerine kurulacak Raşidî Hilafet” gerçekleştirilene kadar Suriye’deki devrimcilerin mücadeleyi sürdürmekte kararlı oldukları ifade edilmektedir. Tüm bu söylemler, doğrudan silahlı mücadele çağrısı yapmasa da şiddet içerikli devrimci eylemlere dolaylı biçimde zemin hazırlayan, motivasyon sağlayan bir nitelik taşımaktadır.

Örgütün açık kaynaklı iletişim kanallarında Hizb-ut Tahrir’in bölgedeki silahlı varlığının, Suriye'deki iç savaşın erken dönemlerine kadar uzandığını ortaya koymaktadır. Diğer terör örgütlerinde de gözlemlendiği üzere, Hizb-ut Tahrir zaman içerisinde sahadaki silahlı uzantılarının isimlendirmelerinde değişikliklere

gitmiş; bu yapıların farklı adlarla anıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, örgütün “Suriye Vilayeti” tarafından 2013 yılında yayımlanan bir içerikte, söz konusu silahlı oluşumlar “Suriye Mücahit Tugayları” adıyla tanımlanmıştır. Bu durum, örgütün açıkça reddettiği şiddet pratiği ile fiili bağlantılarını gizlemeye çalıştığına işaret etmektedir.



Hizb-ut Tahrir terör örgütüne mensup kişilerin Suriye’de uzun namlulu silahlar taşıyarak gösteri ve yürüyüşler düzenledikleri görülmektedir. Bu kapsamda, örgütün “Suriye Mücahit Tugayları” olarak adlandırdığı sözde silahlı yapılanmaların, hilafetin yeniden tesisi amacıyla "amel sözleşmesi" imzaladıkları; bu doğrultuda Suriye’deki hiçbir demokratik seçimi meşru kabul etmeyerek ideolojilerine uygun İslami Hilafet Devleti kurmayı hedefledikleri görülmektedir. Şu an mevcut Ahmed Şara yönetimini sert bir dille eleştirmekte ve meşru görmemektedirler.

Ayrıca, toplu yürüyüş gerçekleştiren Hizb-ut Tahrir mensuplarının, örgütün sözde bayrağını taşıyarak “Ümmet İslami Hilafet İstiyor – Hizb-ut Tahrir Suriye Vilayeti” yazılı pankartlar eşliğinde propaganda faaliyetinde bulundukları gözlemlenmiştir. Bu eylemler, örgütün ideolojik hedefleri doğrultusunda şiddeti ve toplumsal mobilizasyonu araçsallaştırdığını ve kamuoyuna doğrudan hilafet çağrısı yaptığını ortaya koymaktadır.

Bu görsel, 2013 yılında Suriye’de kurulduğu belirtilen ve Hizb-ut Tahrir’e bağlı olarak faaliyet gösteren "Suriye Mücahit Tugayları"na ait bir oluşumu yansıtmaktadır.



Hizb-ut Tahrir, Suriye’de uzun yıllardır süregelen operasyonlar ve terör olaylarıyla şekillenen istikrarsız güvenlik ortamı içerisinde faaliyetlerini sürdürme ve varlığını muhafaza etme imkânı bulmuştur. Bu çerçevede, 2020 yılı itibarıyla örgüte müzahir kaynaklar üzerinden “Ümmetin Minberi: Samimi Mücahitlere Bağımsız Devrimci Tugaylara Katılma Çağrısı” başlığıyla

yayımlanan yazılı ve görsel içeriklerde, “Bağımsız Devrimci Tugaylar” adlı yeni bir silahlı yapılanmanın

kurulduğu ilan edilmiştir. Bu gelişme, örgütün sahadaki şiddet kapasitesini yeniden yapılandırma ve meşruiyet söylemiyle uyumlu bir biçimde sunma çabasının bir parçası olarak değerlendirilebilir.¹³

Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte bu ülkede kendisine alan açan Hizb-ut Tahrir terör örgütünün, bölgedeki silahlı yapılanmasıyla eş zamanlı olarak propaganda faaliyetlerinde de önemli bir dönüşüm yaşandığı gözlemlenmiştir. Özellikle bu süreçte gerçekleştirilen gösteri ve yürüyüşlerin, zamanla Türkiye'nin dış politikasını hedef alan içerikler barındırdığı; hatta kimi durumlarda şiddet içeren olaylara da zemin hazırladığı görülmektedir. Bu durum, örgütün yalnızca ideolojik söylemlerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda bölgesel siyasi gelişmelere müdahil olma amacı güden, çatışmacı bir eylem çizgisi benimsediğini ortaya koymaktadır.

Örgüt, sosyal medya platformları ve web sitelerinin yanı sıra, merkezi medya ofisi bünyesinde yayımlanan *El Raye* adlı gazete ile *Al Wael* isimli dergiyi aktif ve yaygın biçimde kullanmaktadır. Ayrıca, sözde Türkiye Vilayeti'ne bağlı olarak yayımlanan *Köklü Değişim* adlı dergi de örgütün propaganda faaliyetlerinde güncel ve önemli bir mecra olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye'ye ve Erdoğan'a Yönelik Ötekileştirme Politikası

Hizb ut Tahrir Suriye devrimi sırasında Heyetu Tahriri Şam'a karşı genelde sahada mücadele etme yolunu tercih etmiştir. Örgüt Suriye'de her türlü barış görüşmesine karşı çıkarak sürekli silahlı eylemi kışkırtma yoluna gitmiş bu konuda yer yer İdlib bölgesinde Heyetu Tahriri Şam'la çatışmaya girmiştir.¹⁴ Örgüt Suriye devrimi Süresince Türkiye'yi ve Erdoğan'ı barış ve uzlaşma taraftarı olmakla suçlamış, Batı ve İsrail ekseninde hareket etmekle itham etmiştir. Hizb ut Tahrir'e göre Laik ve Demokratik Türkiye Cumhuriyeti Tağut, yani Allah'ın koyduğu kanunları bilerek inkar eden bir düzen olduğundan zaten meşru olarak kabul edilmemektedir. Örgüt Türkiye'yi Amerikan ajanı olmakla suçlar.¹⁵

Sürekli yayınları er-Raye'nin 515. sayısında Erdoğan'ı düşmanlaştırıcı etiketler oldukça ağır hakaretler yöneltmektedir. "Konuşursa Yalan Söyler, Söz Verirse Sözünü Tutmaz!" başlığı ile Erdoğan'ı Suriye ve Filistin meselesinde Batı ile hareket etmekle suçlar ve şeytanlaştırır.

¹³ "Ümmetin Minberi: Samimi Mücahidlere Bağımsız Devrimci Tugaylara Katılma Çağrısı," Şubat 2020. <https://www.hizb-uttahrir.info/tr/index.php/multimedya/%C3%BCmmetin-minberi/13446.html>.

¹⁴ Kar, Mahmut. "Köklü Değişim | İdlib HTŞ'ye Güvenmiyor! Peki, HTŞ Kime Güveniyor?" *Köklü Değişim*, Haziran 24, 2024. <https://kokludegisim.net/makaleler/idlib-hts-ye-guevenmiyor-pekti-hts-kime-gueveniyor>; Ney, Ö. "Hizb-Ut Tahrirli Dava Taşiyicileri 'Heyet'ul Tahrir-Uş Şam' Tarafından Tutuklandı." *İslamdevleti.net*, Temmuz 6, 2019. <https://islamdevleti.net/2019/07/hizb-ut-tahrirli-dava-tasiyicileri-heyetul-tahrir-us-sam-tarafından-tutuklandı/>.

¹⁵ "Sakın Türkiye'nin Tuzağına Düşmeyin Ey Gruplar! Yoksa Ateş Size De Dokunur," n.d. <https://hizb-ut-tahrir.info/tr/index.php/haberyorum/11713.html?tmpl=component&print=1>.



Erdoğan'ın Mısır ile normalleşme sürecinde de Erdoğan'ı şiddetle eleştiren örgüt Erdoğan'ı kafır güçlerle iş birliği yapmakla itham ederek Sisi ile benzerlik kurar.



Sonuç

Sonuç olarak örgüt her ne kadar silahlı şiddeti benimsemediğini ve Halife olmadıkça saldırı cihadından yana olmadığını söylese de Suriye'de örgüt İdlib bölgesinde diğer gruplarla da silahlı çatışmaya girmiş, Türkiye'ye yönelik saldırıları teşvik etmiş ve şiddet kullanmıştır. Hatta örgütün Suriye'de ideolojik olarak çatıştığı HTŞ karşı silahlı eylemlerde bulunduğu görülmektedir. Hizb-ut Tahrir merkezi güç zayıfladığında silahlı eyleme hızlıca geçebilmektedir. Ayrıca örgüt Türkiye içinde Gazze ve Suriye meselesi üzerinde hem Türkiye'nin anayasal düzenini hem de Erdoğan Hükümetini şeytanlaştırmaktan ve onlara yönelik nefret söylemini teşvik etmekten çekinmemektedir.

Örgüt Filistin meselesinde daha önce hem Hamas hem de Ramallah'daki Filistin hükümeti ile ters düşmüş onları Filistin meselesinin temsilcisi olmadıkları konusunda uyarmıştır. Söz gelimi 2011'de şöyle yazmışlardı: "Ey kardeşlerimiz şunu iyi biliniz ki ne FKÖ ne Filistin Otoritesi ne Hamas ne de tamamınız Filistin hakkında müzakere yapmaya ve Filistin meselesinin çözümünde hareket etmeye yetkilisiniz." Ayrıca Hizb ut Tahrir'e göre Filistin meselesi ümmetin acil ve önemli sorunu değildir. Onlara göre Müslümanların tek gündemi Hilafeti kurmak olmalıdır. Nitekim 3 Kasım 1999'da dağıttıkları bir posterde şu ifadeler yer almaktadır: "Ey Müslümanlar! Sizin en öncelikli meseleniz, hayati davanız İslâm'dır. Hilafeti yeniden kurmalı ve Allah'ın hükmünü uygulamalısınız... Filistin meselesi ise, kâfirlerin hilafeti yıkıp İslâm'ı siyasi arenadan çıkarmasından bu yana İslam ümmetinin başına gelen birçok meseleden yalnızca biridir."¹⁶ Peki örgüt bugün neden Filistin meselesini bu kadar merkeze almaktadır. Sanırım bunun nedeni daha çok taktikseldir. Örgüt İsrail'in Gazze'de uyguladığı soykırımın yarattığı öfke ve kızgınlığı kullanarak kendisini diğer İslami STK ve örgütlerin üst, ana çatısı olarak kabul ettirmeye çalışmaktadır. Örgüt içeride muhalif bir dini kanat oluşturarak sosyal taban tutmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda örgütün özellikle Türkçe yayınları ile Arapça yayınları arasında da şiddetin dili konusunda farklılıklar bulunduğu altını çizmemiz gerekmektedir. Örgüt Suriye'ye yönelik yayınlarda daha sert bir dil kullanmaktadır. Örgüt sık sık halk devrimci hareketi yoluyla sokak eylemlerine çağrı yapmakta ve Türkiye'deki demokratik düzeni ötekileştirmektedir. Suriye'de çatışmaya dahil olması da fırsat ve imkanları bulduğunda silahlı şiddete başvurabileceğini göstermektedir.

¹⁶ Suha Taji-Farouki, Islamists and the Threat of Jihad: Hizb al-Tahrir and al-Muhajiroun on Israel and the Jews, Middle Eastern Studies , Oct., 2000, Vol. 36, No. 4 (Oct., 2000), 23.

Kaynakça

- Ahnaf, Mohammad Iqbal. “Hizbut Tahrir: Its Ideology and Theory for Collective Radicalization.” In Expressions of Radicalization, edited by Katharina Steiner and Andreas Önnersfors, 295–320. Cham: Springer, 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-65566-6_11.
- Aitkulova, Malika. “Hizb ut-Tahrir: Dreaming of Caliphate.” In Handbook of Islamic Sects and Movements, edited by Muhammad Afzal Upal and Carole M. Cusack, 403–418. Leiden: Brill, 2021. https://doi.org/10.1163/9789004435544_022.
- Bulut, Uzey. Hizb ut-Tahrir in Turkey Calls for Restoring the Caliphate. BESA Center Perspectives Paper No. 435. Ramat Gan: Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2017. <http://www.jstor.com/stable/resrep04400>.
- European Court of Human Rights. Vasilyev and Others v. Russia: Statement of Facts (Application No. 38891/08). Strasbourg: HUDOC, 2008. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111299>.
- Hanif, Noman. “Hizb ut Tahrir: Islam’s Ideological Vanguard.” British Journal of Middle Eastern Studies 39, no. 2 (2012): 201–225. <https://doi.org/10.1080/13530194.2012.711037>.
- Hizb-ut Tahrir. Hizb-ut Tahrir. 2nd authorized ed. Beirut, Lebanon: Dâr’ul-Ummah Basın-Yayın-Dağıtım, 2010. First published 1985.
- International Crisis Group. Radical Islam in Central Asia: Responding to Hizb ut-Tahrir. ICG Asia Report No. 58. Brussels: International Crisis Group, June 30, 2003. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/uzbekistan/radical-islam-central-asia-responding-hizb-ut-tahrir>.
- Kar, Mahmut. “Köklü Değişim | İdlib HTŞ’ye Güvenmiyor! Peki, HTŞ Kime Güveniyor?” *Köklü Değişim*, Haziran 24, 2024. <https://kokludegisim.net/makaleler/idlib-hts-ye-guevenmiyor-peki-hts-kime-gueveniyor>.
- Karagiannis, Emmanuel, and Clark McCauley. “Hizb ut-Tahrir al-Islami: Evaluating the Threat Posed by a Radical Islamic Group That Remains Nonviolent.” Terrorism and Political Violence 18, no. 2 (2006): 315–334. <https://doi.org/10.1080/09546550600570168>.
- Liebl, Vernie. “The Caliphate.” Middle Eastern Studies 45, no. 3 (2009): 373–391. <https://doi.org/10.1080/00263200902853355>.
- McNeil-Willson, Richard. “Counter-Terrorism and the Repression of Islamic Activism: Hizb ut-Tahrir in Britain and Denmark.” Journal of Contemporary European Studies 30, no. 2 (2022): 220–235. <https://doi.org/10.1080/14782804.2021.1989387>.
- McNeil-Willson, Richard. “The problems of banning Hizb ut-Tahrir Britain.” International Centre for Counter-Terrorism - ICCT, January 26, 2024. Accessed August 11, 2025. <https://icct.nl/publication/problems-banning-hizb-ut-tahrir-britain>.

Nabhani, Taqiuddin al-. Concepts of Hizb ut-Tahrir (Mafahim Hizb ut-Tahrir). Translated from Arabic. London: Khilafah Publications, 2001. <https://archive.org/details/concepts-of-hizb-ut-tahrir-mafahim-hizb-ut-tahrir/page/10/mode/2up>.

Ney, Ö. “Hizb-Ut Tahrirli Dava Taşıyıcıları ‘Heyet’ul Tahrir-Uş Şam’ Tarafından Tutuklandı.” İslamdevleti.net, Temmuz 6, 2019. <https://islamdevleti.net/2019/07/hizb-ut-tahrirli-dava-tasiyicilari-heyetul-tahrir-us-sam-tarafindan-tutuklandi/>.

Olsson, Susanne. “Hizb ut-Tahrir’s Caliphal Counter-Narrative.” Religions 12, no. 7 (2021): 486. <https://doi.org/10.3390/rel12070486>.

Orofino, Eleonora. “Framing, New Social Identity and Long-Term Loyalty: Hizb ut-Tahrir’s Impact on Its Members.” Social Movement Studies 20, no. 1 (2021): 75–92. <https://doi.org/10.1080/14742837.2020.1722629>.

Taji-Farouki, Suha. “Islamists and the Threat of Jihad: Hizb al-Tahrir and al-Muhajiroun on Israel and the Jews.” *Middle Eastern Studies* 36, no. 4 (2000): 21–46. <http://www.jstor.org/stable/4284112>.

Valentine, Simon R. “Monitoring Islamic Militancy: Hizb-ut-Tahrir: ‘The Party of Liberation.’” *Policing* 4, no. 4 (2010): 411–420. <https://doi.org/10.1093/police/paq015>.

Wali, Farid. “Functionality of Radicalization: A Case Study of Hizb ut-Tahrir.” *Journal of Strategic Security* 10, no. 1 (2017): 102–117. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.10.1.1525>.

Ward, Ken. “Non-Violent Extremists? Hizbut Tahrir Indonesia.” *Australian Journal of International Affairs* 63, no. 2 (2009): 149–164. <https://doi.org/10.1080/10357710902895103>.

“Sakın Türkiye’nin Tuzağına Düşmeyin Ey Gruplar! Yoksa Ateş Size De Dokunur,” n.d. <https://hizb-ut-tahrir.info/tr/index.php/haberyorum/11713.html?tmpl=component&print=1>.

“Ümmetin Minberi: Samimi Mücahidlere Bağımsız Devrimci Tugaylara Katılma Çağrısı,” Şubat 2020. <https://www.hizb-uttahrir.info/tr/index.php/multimedya/%C3%BCmmetin-minberi/13446.html>.